

M
DeMorgen 27 november 2013

Jan Vanriet

haalt nazislachtoffers
uit de anonimiteit in
pijnlijk-prachtige expo

>>6-7

Gezichtsverlies

Jan Vanriet schildert eerbetoon aan nazislachtoffers in Museum Kazerne Dossin

Gezichten

die moesten verdwijnen

● **Portret van een oom**, 1988, 81 x 113 cm. Vanriets eerste oorlogswerk laat alleen de accordeon van zijn oom zien, platgelegd en voorgesteld als een fabriek.

Esther, Isaak, Gitla, Michel, Jentl, Samuel, Herman. Namen van Joodse mannen en vrouwen, jongens en meisjes, die tijdens de Tweede Wereldoorlog vanuit de Dossinkazerne in Mechelen gedeporteerd zijn naar de nazi-uitroeiingskampen. Schilder Jan Vanriet (65) heeft de doden weer een gezicht gegeven in een prachtige, schrijnende expositie. **Eric Rinckhout**

Gezichtsverlies van 28 november 2013 tot 30 maart 2014 in Museum Kazerne Dossin, Goswin de Stassartstraat 153, Mechelen. Dagelijks 10-17u, woe gesloten. www.kazernedossin.eu

Op de bovenste verdieping van het Museum Kazerne Dossin hangen 32 schilderijen van Jan Vanriet. In hoofdzaak zijn het portretten van mensen die slachtoffer zijn geworden van de nazi-vernietigingspolitiek tijdens de Tweede Wereldoorlog. Jan Vanriet schilderde ook één kampbewaker. Grotendeels gaat het om Joodse gedeporteerden, maar Jan Vanriet heeft ook zijn familiegeschiedenis in de tentoonstelling verwerkt: zijn moeder en vader kwamen als verzetslieden in de kampen terecht.

Het is een pijnlijk-prachtige tentoonstelling, waarin Jan Vanriet de slachtoffers weer een gezicht en een naam heeft gegeven. Zo maakt hij de gruwel tastbaar, doorbreekt de anonimiteit en vernietigt op zijn beurt de Vernichtung die de nazis nastreefden.

Tussen 1942 en 1944 werden vanuit de Dossinkazerne 25.484 Joden en 252 zigeuners gedeporteerd naar het concentratie-uitroeiingskamp van Auschwitz.

Birkenau. In het kader van het project *Geef ze een gezicht* werden de voorbije jaren zo'n 19.000 foto's van gedeporteerden opgespoord en ingescand. Jan Vanriet raakte sterk onder de indruk toen hij enige tijd geleden die foto's zag. Maar de Tweede Wereldoorlog zit al veel langer onder zijn huid.

"Er zijn families waar de oorlog verdronken werd, maar mijn ouders waren van een andere soort", vertelt Jan Vanriet. "Zij droegen hun verhalen uit, namen actief deel aan internationale congressen en brachten zelfs vakanties door met ex-kampgenoten. Ik ben groot geworden met hun gruwelijke kampverhalen, ik kende de namen van de SS'ers uit Mauthausen."

Toch zou hij die persoonlijke geschiedenis lang buiten zijn oeuvre houden. Pas in 1988 dook de oorlog op in het werk van Vanriet: dat eerste oorlogsschilderij, een sleutelwerk, hangt in de tentoonstelling. Wat gebeurd is in de concentratiekampen, heeft Jan Vanriet en zijn schilderkunst ingrijpend bepaald.

"Mijn grootmoeder, mijn moeder en haar tweelingbroer werden verkleed door een landgenoot. Ze werden opgepakt en belandden eerst in de gevangenis van de

Begijnenstraat in Antwerpen. Zij waren een sluitersfamilie die door contacten met verzetsmensen in de weerstand was terechtgekomen. Dat was niet echt ideologisch onderbouwd, zij waren gewoon tegen de Duitse bezetter. Mijn grootvader werd erbuten gehouden, die wist van niets.

"Voor het verzet vervoerden zij wapens en sluitpers met hun binnenschip. Mijn grootmoeder, moeder en oom kwamen uiteindelijk in diverse kampen in Strzelece Opolskie terecht, een dorp in de buurt van Breslau, nu de Poolse stad Wrocław. Na een schijnproces werden moeder en grootmoeder op transport gezet naar Ravensbrück. Toen de Russen oprukten, moesten ze naar Mauthausen, duizend kilometer naar het zuiden. Veel vrouwen hebben die tocht niet overleefd."

In het concentratiekamp van Mauthausen leerden de latere ouders van Jan Vanriet elkaar kennen. "Mijn vader zat in het communistisch georiënteerd verzet. Zijn groep werd opgevoerd", zegt Jan Vanriet. "Hij zat bijna drie jaar gevangen en kwam dan in Mauthausen terecht. Mijn vader heeft daar kunnen overleven omdat hij een prominente rol in het kamp kon

● **Herman**, 2013, 180 x 150 cm. Een jongetje zit op een chaos van vuilroze strepen en houdt nog net de hand van zijn vervagende broer vast. Het noodlot voltrekt zich al, terwijl Herman nog van niets weet. - ROBERTO POLO GALLERY

● **The Homecoming**, Grey, 2013, 60 x 80 cm.

● **Michel**, 2011, 50 x 40 cm.

spelen. Aanvankelijk deed hij dwangarbeid in de steengroeven, maar toen het kamporkest een violist nodig had, waagde hij zijn kans. Doordat zijn handen kapot waren van het zware werk, slaagde hij niet in zijn toegangsproof. Getukkt kreeg hij lichter werk in de SS-keuken en wat later een tweede kans.

"In een Oostenrijkse studie heb ik onlangs gelezen dat mijn vader de partituren van het orkest schreef, dat wist ik niet. Het orkest moest de 'spirit' bij de gevangenen hoog houden en begeleide terdood-veroordeelden naar de executie. Daarbij moesten ze 'J'attendrai toujours ton retour' spelen, een staaltje gruwelijke humor van de nazis."

De vader van Jan Vanriet was ingeschaald in de voedselbedeling en kwam zo in contact met de sectie in het kamp waar de vrouwen waren ondergebracht. Daar hoorde hij dat er Nederlandstalige Belgen waren gearriveerd. "Mijn moeder was toen

● **The Music Boy, Green**, 2013, 150 x 110 cm.

19", zegt Jan Vanriet. "Ze hebben adressen uitgewisseld en beloofd elkaar na de oorlog weer te zien. Dat is gebeurd. Ik ben in 1948 geboren. Zoals Harry Mulisch ooit heeft gezegd, moet ook ik de Führer eigenlijk dankbaar zijn (*grijnst*). Zonder de oorlog hadden mijn ouders elkaar nooit ontmoet en was ik er nooit geweest."

Aan één muur van de expositieruimte heeft Jan Vanriet die familiegeschiedenis samengebracht. In vier recente schilderijen werkt hij het motief uit van zijn grootmoeder en zijn accordeonspelende oom vóór de oorlog. Zijn oom was toen 15. Door onder meer te werken met diverse kleurcombinaties laat Vanriet de scène evolueren van een onbekommerde zomerdag naar een dreigende ondergangstemming. In de vierde versie *The Music Boy, Grey* blijven alleen nog blauwe contouren en een grijze achtergrond over, alsof de twee figuren nauwelijks meer dan schimmen zijn - bijna uit het gezicht en uit het geheugen verdwenen.

Uitstapjes van beulen

Daarnaast hangt het aangrijpende portret van de oom, kort nadat hij terugkwam uit de oorlog. Hij had het concentratiekamp van Dachau nauwelijks overleefd. Een gebroken, zieke man van tweeëntwintig die er vijftig uitziet. Ook daar gaat Vanriet meesterlijk met kleur om: in *The Homecoming*. Grey tekent hij alleen de contouren van de man met zijn lege blik en ingevallen wangen. Achter hem is een verstikkend, oorlogsgrijs behang dat met zijn nadrukkelijk streepjesmotief eerder een gevangenis suggereert. Over zijn wang woekert een gifgroene schaduw. Kort daarna zou de oom van uitputting sterven.

In 1988 schilderde Jan Vanriet zijn eerste oorlogswerk: maar *Portret van een oom* laat alleen de accordeon zien, die Vanriet platgelegd en voorstelde als een fabriek. Geen provocerend maar een ingetogen werk over de kampen.

Het eerste portret dat de bezoeker ziet bij het binnenkomen van de tentoonstelling is *Bella*, een van de vele Joodse gedeporteerden, die Vanriet geschilderd heeft. Het is een verbluffend en schrijnend portret. Enerzijds is er de kleurenrijkdom waarmee de elegante vrouw met haar kokette hoedje wordt geportretteerd, anderzijds heeft Vanriet haar ogen en wenkbrauwen achter een voile weggeschilderd.

De ogen die in de andere portretten zo nadrukkelijk aanwezig zijn, ontbreken hier: het is gezichtsverlies, de titel van de tentoonstelling. "Het gaat om gezichten die verdwenen zijn", zegt Vanriet. "Maar de tweede betekenis is natuurlijk het gezichtsverlies van een samenleving die zo'n genocidie organiseert."

Eén portret heeft Vanriet gewijd aan een kampcommandant. "Ik heb hem serene willen schilderen, niet als een beul. We moeten oppassen met commentaar en veroordelingen achteraf. Natuurlijk zijn er mensen die uit ideologische overwegingen bij de SS gingen, anderen zijn op een stomme manier begonnen te collaboreren.

● **Rachel W.**, 2009, 50 x 40 cm.

"Wat mij vooral interesseert, is het perfide in de mens. Er bestaan beelden van de uitstapjes van de beulen, vol vrolijkheid alsof er niets aan de hand is, terwijl ze als het ware de stank van de lijken konden ruiken. Iemand als Joseph Beuys (*de roemruchte Duitse kunstenaar*, ER) is bewust bij het leger gegaan als gevechtspiloot. Later heeft hij veel van zijn daden geminimaliseerd..."

Vanriet heeft de close-ups van de gedeporteerden telkens dicht naast elkaar in een reeks opgehangen. Zo valt hun diversiteit op: portretten kunnen fragiel zijn maar ook expressionistisch geborsteld, soms

'Zonder de oorlog hadden mijn ouders elkaar nooit ontmoet en was ik er nooit geweest'
JAN VANRIET

JAN VANRIET

© DEBBY TERMONIA

zijn er alleen contouren, dan weer zijn de gezichten tactiel geschilderd of zijn de kleuren bleek of blauwig. "Ik vroeg mij bij elke foto af: 'Wie is dit? Wat reikt dit portret mij aan? Wat zijn de mogelijkheden?' Het onderwerp is tragisch maar ik verluh niet dat ik vaak met plezier geschilderd heb. Deze serie toont ook de vele wegen van het schilderen."

Het ontroerendste portret is *Herman*, een jongetje dat op een chaos van vuilroze strepen zit en nog net de hand van zijn vervagende broer vasthoudt. Roze is een kleur die je met kinderlijke onschuld associeert. Hier voltrekt zich het noodlot al, terwijl Herman nog van niets weet...

Vanriet heeft de gedeporteerden weer een gezicht gegeven en zo uit de anonimiteit gehaald: een eerbetoon aan zo veel onschuldige slachtoffers, die dankzij de schilderen weer een identiteit hebben gekregen. De schilderkunst heeft hen aanwezig, zelfs tastbaar gemaakt.

Gezichtsverlies is een tentoonstelling die ons vervult met warmte om de grote menselijkheid waarmee Vanriet heeft geschilderd en die ons verbluft door de picturale kracht van zijn portretten. En net daardoor wordt de meedogenloze uitroeiing van een volk - mensen zoals u en ik - des te gruwelijker en des te ongraspbaarder.

De catalogus bevat het oorlogswerk van Jan Vanriet en teksten van György Konrad en Stefan Hertmans. (Ludion, 240p., 39,90 euro)